

โหมโรง
“บอกกล่าวเท่าที่รู้
เท่าที่ดูเท่าที่เห็น
แจ้งความตามประเพณี
เพราะเขาเล่นเช่นละคร”

นี่คือหลักการและเหตุผลในการที่ได้มีโอกาสชมการแสดงของสำนักสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ที่จัดแสดงให้ประชาชนที่โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพฯ และที่จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อสัปดาห์ต้น ๆ ของเดือนกันยายน และพฤศจิกายน 2546 แล้วก็อดไม่ได้ที่จะ “พิจารณา” ให้ท่านได้พิจารณาด้วย

เรื่องที่ได้ดูมาคือ “สามัคคีเภท” วรรณคดีชิ้นเอกในสมัยรัตนโกสินทร์ของกวีชื่อ ชิต บุรทัต ซึ่งเคยเป็นแบบเรียนของไทย ในครั้งนี้ นายสมภพ จันทระประภา อดีตรองอธิบดีกรมศิลปากร ได้จัดทำเป็นบทละคร และนำเสนอในประเภทละครดึกดำบรรพ์ ตามแบบฉบับของนายสมภพเอง ละครเรื่องนี้มีการจัดต่อมาเรียกชื่อต่างประเภทกัน ตามแต่จะเข้าใจและนึกจัดประเภทเองตามภูมิรู้จักประเภทของละครโดยเสรี

ละครเรื่องนี้ แสดงครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2520 โดยกรมศิลปากร ดำเนินการตามบัญชาของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายกรัฐมนตรี ในสมัยนั้นต้องการเห็นความสามัคคีในชาติ การเคารพยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ละครเรื่องนี้ชี้ให้เห็นโทษของการแตกความสามัคคี และโทษของทริของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในความอยู่รอดปลอดภัยของชาติ เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องระลึก และระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง

เนื้อหาสาระของวรรณคดีเรื่องนี้มีมาในมายาปรินิพพานสูตรและอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี นายขิต บุรทัต ได้อาศัยเค้าคำแปล เป็นโครงร่างในการประพันธ์ ได้ต่อเติมเสริมความตามลีลาแห่งคำฉันท์ เมื่อ พ.ศ. 2457 และนายสมภพ จันทรประภา มาแต่งเป็นบทละครตามเค้าโครงเดิม แต่จัดแต่งตามที่จะแสดง และเพิ่มตัวละครเพื่อการแสดงให้เด่นชัดขึ้นตามลักษณะการแสดง ละครเรื่องนี้ ดำเนินการแสดงตามเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นภายหลังพุทธปรินิพพาน 2 ปี หรือก่อนพุทธศักราช 1

เนื้อเรื่องโดยสังเขปมีดังต่อไปนี้

ในโบราณกาล มีกษัตริย์องค์หนึ่งทรงพระนามว่า “อชาตศัตรู” ทรงครอบครองแคว้นมคธ มีราชคฤห์เป็นเมืองหลวง พระองค์มีอำมาตย์ที่สนิทคนหนึ่งชื่อว่า วัสสการพราหมณ์ เป็นผู้ฉลาดและรอบรู้ศิลปศาสตร์ และเป็นที่ปรึกษาราชการทั่วไป พระเจ้าอชาตศัตรูมีพระราชประสงค์จะปราบแคว้น

วัชชี อันมีพวกกษัตริย์ลิจฉวีปกครอง แต่พระองค์ยังลังเล พระทัยเมื่อได้ทรงทราบว่า กษัตริย์ลิจฉวีทุก ๆ พระองค์ล้วนแต่มั่นอยู่ในธรรมที่เรียกว่า “อปริหานิยธรรม” 7 ประการคือ ธรรมอันเป็นไปเพื่อเหตุแห่งความเจริญ ฝ่ายเดียวมิทั้งหมดด้วยกัน 7 ประการคือ

(ฉบับ)	หนึ่ง เมื่อมีราชกิจใด	ปรึกษากันไป
	บ่วยบ่นายขุนมุน	
	สอง ย่อมพร้อมเล็กพร้อม ประชุม	พร้อมพลพรรคคุม
	ประกอบบณกิจควรทำ	
	สาม นั้นถือน้ำมันในส้อม	มาจาริตจำ
	ประพุดติมิขัดดัดแปลง	
	สี่ ใครเป็นใหญ่ได้แจ้ง	โอวาทศาสน์แสดง
	ก็ยอมและน้อมบูชา	
	ห้า นั้นอันบุตรภริยา	แห่งใครไปพา
	รถประทุษข่มเหง	
	หก เจตีย์ที่คนเกรง	มีย่ายาเกรง
	ก็เชนก็สรวงมองพลี	
	เจ็ด พระอรหันต์อันมี	ในรัฐวัชชี
	ก็คุ้มก็ครองป้องกัน	

ดังนั้น พระองค์จึงปรึกษาโดยเฉพาะกับวัสสการพราหมณ์ ว่าควรจะทำอย่างไรจึงจะหาอุบายทำลายเหตุแห่งความพร้อมเพรียงของพวกกษัตริย์ลิจฉวีได้ เมื่อได้ตกลงนัดแนะกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เมื่อออกจากราชการจึงดำรัสเป็นเชิงปรึกษาหารือกันกับพวกอำมาตย์ พราหมณ์ วัสสการผู้เดียวคัดค้าน และทูลว่าถ้ารบก็พ่ายแพ้ ทรงสร้างแสดงอาการกริ้ว สั่งลงโทษโดยการโกนหัว และเขียนหลังและเนรเทศนีกนอกนอกพระราชอาณาเขต

วัสสการพราหมณ์ออกเดินทางสู่เมืองเวสาลี ผูกไมตรีกับชาวเมือง ภายหลังเข้าสวามิภักดิ์กับกษัตริย์ลิจฉวี ซึ่งก็ได้รับแต่งตั้งเป็นครูสอนศิลปวิทยาแก่บรรดาราชกุมาร ซึ่งก็ได้ทำหน้าที่ด้วยดีจนเป็นที่ไว้วางใจและในขณะเดียวกัน ก็ดำเนินอุบายอย่างแยบยลจนเกิดความแตกแยก วิวาทกันตั้งแต่พระกุมาร พี่เลี้ยง ราชนี และพระราชอา ใช้เวลา 3 ปี บรรดาพวกลิจฉวี ก็แตกความสามัคคี พระเจ้าอชาตศัตรูก็ยึดเมืองเวสาลี ได้โดยมิต้องเสียเลือดเนื้อ แต่ประการใด

ลำดับฉากการแสดงเป็นไปตามลำดับ ดังนี้

1) วางแผนยึดครอง 2) เริ่มดำเนินการ 3) เดินทางไปแทรกซึม 4) การแทรกซึมที่ประสบผล 5) หลงกล 6) บ่อนทำลาย 7) เริ่มรอบรั้ว 8) ทามือที่สาม 9) ลอยชายเข้าเมือง 10) เพิ่งรู้ว่าโง่ 11) ความอับยศ 12) สายเสียแล้ว รวม 12 ฉาก

การแสดงนับตั้งแต่แรก แตกต่างกันตามเวลา แต่ที่น่าสังเกตคือ ไม่เหมือนกันเลย แต่ละครึ่งคราวซึ่งก็ไม่แปลกอันใดเลย เพราะผู้กำกับการแสดงเปลี่ยนแปลงไปจากอีกคน หนึ่งไปเป็นอีกคนหนึ่ง และผู้แสดงต่างเวลากัน ถ้านับเป็นครั้งใหญ่รวมการแสดง 3 ครั้ง

แต่ที่มิได้เปลี่ยนแปลงคือ ผู้ออกแบบการรำ-เต้น ซึ่งได้วางรูปแบบทำไว้ และยังคงดำเนินลีลาการแสดงตามเดิม การแสดงนี้เป็นการผสมผสานท่ารำ-เต้น แบบนาฏศิลป์อินเดียและไทย นับเป็นลีลาท่าทางแบบอินเดีย 70% ไทย 30% ออกแบบท่ารำ-เต้น แบบนาฏลีลาอินเดียโดยอาจารย์อาวุโส ซึ่งปัจจุบันผันมาเป็นผู้อำนวยการฝึกซ้อมและการแสดง

สามัคคีเกท เป็นการแสดงละครไทย ที่สมบูรณ์ด้วย
องค์ประกอบลีลาการแสดงที่ประกอบด้วย

1. ระเบียบ รำ (และ) เต้น
2. มีสุนทรี 5 ประการคือ
 - 2.1 ตัวละครงาม
 - 2.2 รำงาม
 - 2.3 บทร้องเพราะ
 - 2.4 เครื่องแต่งตัวงาม
 - 2.5 บทเพลงไพเราะ
3. มีกฎเกณฑ์แห่งละครที่เป็นสากล
 - 3.1 จุดภูมิหลังเหตุการณ์
 - 3.2 จุดแสดงลำดับพัฒนาเรื่องและบทบาท
 - 3.3 จุดสุดยอด
 - 3.4 จุดคลี่คลายเรื่อง
 - 3.5 จุดจบเรื่อง

มีเรื่องที่ต้อง “พิจารณา” ดังนี้

1. “ระบำ” มีระบำหมั่งดงงามด้วยบทลีลาทำเต้นของสนมกำนัลทั้ง 5 เมือง รวบรวม 20 คน ความพร้อมเพรียงของจังหวะดนตรี หรือ Full Dance แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า การแสดงที่โรงละครแห่งชาติที่สุพรรณบุรี ไม่มีระบำรวนเท้าใส่เลยแม้แต่นางเดียว ระบำหม้ออีกชุดคือ บรรดาธรรมา และพระกุมาร สวยงามด้วยท่าเต้นอย่างพร้อมเพรียงและท่าเต้นแปลกตา

“รำ” ได้แก่การชมความงามพระราชนัดดาของราชินี แต่ละพระองค์เด่นที่สุด เพราะร้องเองรำเอง ผู้ออกแบบท่ารำทำได้ดี และแสดงภูมิเรื่องสถาปัตยกรรม แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นท่ารำรำ ได้งามและมีเหตุและผล

นอกจากนี้ก็คือ การรำของตัวเอกของเรื่องคือ พระพี่เลี้ยง “วาทีน” ที่รำได้อย่างเข้าถึงบทร้องและอารมณ์อย่างละเอียด

“เต้น” ต้องอุทานออกมาเมื่อเห็นกองทัพอันเกรียงไกรของพระเจ้าอชาตศัตรู ที่ลำดับการเดินถูกกำหนดเป็น “จตุรงค์เสนา” คือ กองทัพหน้าเป็นพลธนู ตามด้วยกองทัพช้างและกองทัพทหารราบ ม้า กองดุริยางค์ รถทรงกษัตริย์ มีกองเกียกกาย (สมัยนี้เรียก กองส่งกำลังบำรุง) ซึ่งใช้ผู้หญิง

เทอนทูนหัวแบกสัมภาระแล้วตบท้ายด้วยทหารราบถือหอก แต่เสียดายที่กรมศิลปากรไม่มียกย่องสร้างรถศึกให้พระเจ้าอชาตศัตรูทรง ทั้ง ๆ ที่เมื่อ พ.ศ. 2520 มีรถศึกที่สง่างาม

ท่าเต้น ของกองทัพพระเจ้าอชาตศัตรูเชื่อมโยงไม่ต้องพูดก็รู้ว่าผู้ออกแบบท่าเต้นคัดสรรบางท่ามาจากท่าเต้นของละครอินเดีย คือ “กถิกิ” มาบางท่า แต่ดัดแปลงขั้นแปลก และพร้อมเพรียง ซึ่งแน่นอนเมื่อใช้เด็ก “โยนยักษ์” ย่อมได้ผล การแสดงเกิน 100%

ถ้าไม่ “พิจารณา” สุนทรีภาพ 5 ประการ ในที่นี้ผู้อ่านคงวางหนังสือไปแล้ว ขอบอกสั้น ๆ ว่า

1. **ตัวละครงาม** คือ เลือกตัวได้สมบทบาททุกตัว มีศักยภาพในบทบาททั้งการร้องและรำ แม้เพื่อนพระกุมารจะไม่มี “ศิริภรณ์” สวม และนางรอบบางโรงละครวิสาการพราหมณ์ ไม่ได้โกนหัวในฉากเนเรทศน์

2. **รำงาม** งามอยู่แล้ว เพราะเรียนฝึกมาเพื่อการแสดง และวิทยาลัยนาฏศิลป์ทุกแห่งเรื่องการรำเชื่อมกันได้เลย

3. **บทร้องเพราะ** ทั้งลีลาการร้องและบทเพลง (ข้อ 5) เช่น

เพลง แขกรำพึง

สามัคคีธรรมล้ำเลิศ

สุดประเสริฐยิ่งอื่นในแหล่งหล้า

ต้องให้ปณต้อมมีปิยะวาจา

ทั้งวัดอุจริยาคือเอื้อเพื่อ

สมานัตตตามกระบวณ

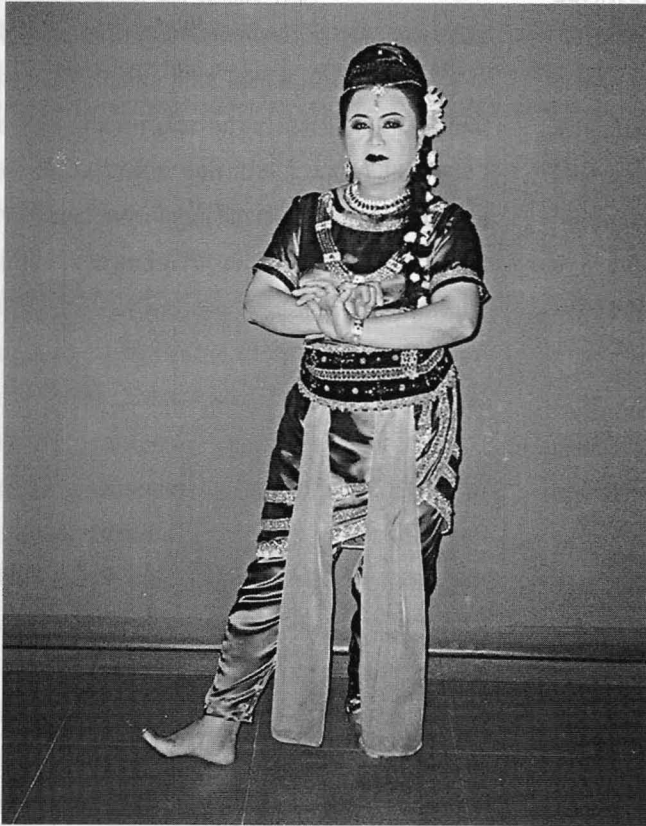
โดยสมควรยกย่องหนุนเกื้อ

เสมอต้นเสมอปลายจนเจือ

รักดังเลือดเนื้อร่วมวงศ์

4. เครื่องแต่งตัว นั้นยึดภาพจากผ้า “อจันตะ” และ “เอโหล่า” ของอินเดียออกแบบนี้คือ การค้นคว้า ออกแบบ และ ใช้สอย ที่มีหลักการ เครื่องแต่งกายตัวละครเรื่องนี้จึงดูดี สุนทรียข้อนี้ หมายถึงถึง อุปกรณ์ประกอบฉากด้วย ไม่ พิจารณาดีกว่า เพราะผู้จัดหาอุปกรณ์และผู้กำกับ “หย่อน” ไปหน่อย ยิ่งฉากเมืองเวสาลีเป็นฉากแบบไทย ๆ จำไปเลย

พิจารณา พอหอมปากหอมคอแล้วต้องขอบพระนะ ละครเรื่องสามัคคีเภท คงต้องกลับมาแสดงอีกแน่นอน แต่ ต้องประชาสัมพันธ์ดีกว่านี้ ดิฉันอยู่ที่รอบสองที่สุพรรณบุรี ที่นั่งเต็มเพราะมีนักเรียนที่เรียนภาษาไทยจากแก่งคอยและ อ่างทองมาดู เขาไม่รู้หรือว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงไปบ้างใน การแสดงแต่ละครั้ง แต่ผู้ดูทุกท่านมีความศรัทธาใน “ศิลปากร” อย่างเหนียวแน่นแล้วคงมาอุดหนุนกันตามเคย ขอบบพ พิจารณอย่างผู้หวังดีต้องการละครว่า

“โอ้อะไรในโลกนี้ดีไปหมด
เมื่อสังเกตเหตุเป็นกฎต้องแก้ไข
จะเกิดผลคลลเกษมอีมอกใจ
วิกฤตไกลโอกาสกลับปรับปรุงตน
ใช้วิกฤตนิมิตทางสร้างโอกาส
จะช่วยชาติและชาวไทยได้อีกหน
สามัคคีมีน้ำใจไผ่อดทน
จะเกิดผลดีเลิศประเสริฐเอย”
--กรรารำ--